

“ZARBULMASAL” ASARI BADIYYATI

Nuraliyeva Nasiba Bobirjon qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti II kurs talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15605811>

Annotatsiya. Ushbu maqolada "Zarbulmasal"ning obrazlari va ularning g'oyaviy badiiy xususiyatlari bayonida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: "Zarbulmasal" asardagi obrazlar, Kulonkir, Gunashbonu, Boyo'g'li, Yapaloqqush.

Zarbulmasal-hayvonlar haqidagi qiziqarli voqealarga boy asar hisoblanadi. U aslida odamlar haqidagi asar sanaladi. Adabiyotimiz tarixida "Zarbulmasal" nomi bilan keng tarqalgan asarlar juda ko'p bo'lganligi ma'lum. U avvalo bir tildagi masallarning oddiy to'plamini anglatgan. Shuningdek, bir tildagi masallarning boshqa tilga qilingan tarjimalari ham "Zarbulmasal" deb nomlangan ekan. Biror masalga tayanib pandnoma yo'nalishda bitilgan risola ham "Zarbulmasal"ni anglatgan. Gulxaniyning Zarbulmasal asari esa tamomila original badiiy asar bo'lib, dunyo adabiyotida o'xshashi yo'q hodisasidir. Bu janrdagi asarlarda imo ishora, kinoya asosiy tasvir usuli hisoblanadi. Ijodkor badiiy maqsadini odamlarning taqdiri tasviri emas, balki qushlar, jonivorlar vositasida ifodalash orqali ta'sir kuchini oshirib bera olgan.

Asardagi asosiy qahramonlardan bo'lmish, Boyqushning qanday parranda ekanligi va uning nafaqat vayronalarni tutishi ma'lum. Asarda esa, uning makoni shunday hayrat va muhabbat ila tasvirlanadiki, beixtiyor o'quvchilarning kulgusi keladi.

Ma'lumki, boyqush- tungi jonzorlar sirasiga kiradi. Uning qizi ham bo'lib, uning ismi Gunashbonu deb atalgan. Bu esa Quyoshxon degani ekan. Boyqushdan quyosh tug'ilishi mumkinligi tasavvurimizga ham sig'maydi. Buning ustiga, bu qiz shu qadar chiroyliki, olam quyoshi ya'ni kun uning yuziga ham qaray olmaydi.

Oraziddin shams-u qamardir xijil,
So'zlaridin shahd-u shakar munfail.
Hosili umri edi ul boyning,
Oti Gunashbonu o'shal oyning.

Boyqushning kibri, qattiqqo'lligi, boshqalarni mensimasligi, o'zgalarning fikri bilan hisoblashmasligi asar matnida juda qiziqarli yo'sinda yoritilgan. Ko'proq qalin undirish uchun

qizning baxtidan kechishga ham tayyorligi uning shaxsiga xos xususiyatlarini yorqin namoyon bo'ladi. Asarda Boyqushga "Anda Ko'rqush ko'rdiki xasis-u haris, agar ming chordevordir bir chordevor ham bo'lsa, o'ttuz tishini bir - biridin sindirur" - degan ta'rif beriladi. Asosiy qahramonlardan biriga Ko'rqush nazari bilan berilgan baho ko'p jihatdan muallifning ham qarashini ifoda etadi. Boyqushning: "Farosat oyog'i oqsoq, tevadik yegani sho'ra va yantoq ilgari o'tgan so'zning birini ming qilib so'zlarga toq oyog'idin osilgan so'tqoq qushga o'xshash ahmoq emasmen", - degani yoki "Ko'bga kengash, o'z bilganingni qil", - qabilidagi so'zlari bu obrazning shunchaki yomonlik timsoli emas, balki vaziyat taqozosi bilan mohiyatini o'zgartirib turishi mumkin bo'lgan murakkab tabiatli kishi timsoli ekanligini teranroq his etishga olib keladi. Uning bu qarashlarida xalq donoligi, turmush chigalliklariga amaliyotchi nigohi bilan qaraydigan kishining bilgichligi aks etadi. Asarda tasvir qamroviga olingan har bir timsolga xos xususiyat turli yo'sinlarda namoyon bo'lgan. Bu qush tabiatiga xos jihatlarni aks ettirishda qo'llanilgan usuldan boshqasining fe'lini ko'rsatishda foydalanilmagan. Agar Boyqush, Ko'rqush, Yapaloqqush, Kordon, Turumtoy, Kulonkir kabi qushlarga xos sifatlar ularning o'zaro muomala- munosabatlari asosida ko'rsatilgan bo'lsa, bir qator qushlarga tegishli jihatlar ularga boshqalar bergan tavsiflar asosida ochilgan. Jumladan, Yapaloqqushning do'sti- Sho'ranulga bergan ta'rifi qarg'a tabiatiga xos xususiyatlarni yorqin namoyon etishdan tashqari, bu ta'rifda o'sha davrdagi ayrim odamlarga tegishli bo'lgan sifatlar ham aks etganligi "Zarbulmasal" ning umumlashma kuchini ko'rsatadi. Asarda qarg'a Sho'ranul yashaydigan yurt qushlarning podshohi Malik Shohinning pahlavoni Kulonkirning uylanishiga saxiylik qilishi sabablari hayotiy jihatdan ishonarli asoslangan. Uning qo'l ostidagi odamlariga munosabatini baholashida asar matniga tayanilsa ham Malik Shohinning tabiati ochiladi ham Gulxaniyning tasvir mahorati ilg'ab olinadi.

Kardon xazinachining kelinga beriladigan mahr miqdorini aniqlash borasidagi mulohazasi uning shaxsiga beriladigan mahr bahosining asosi bo'lishi mumkin. Timsolning mohiyatini anglagan sari o'quvchi Kardonning himmat kamarini garovdik bir necha yerdan bog'lashning sababini anglab olishi asoslashadi. Kardonning Turumtoy bilan suhbatida keltirilgan maqollarning nechog'lik o'z o'rnida ekanligini, bu maqollarning suhbatdoshlar tabiatini ochishdagi ahamiyatini anglash asar badiiy qudratini anglash imkonini beradi. Turumtoy qo'llagan: "Yomon otga yol bitsa, yoniga to'siq bog'alamas, yomon yerga mol bitsa, yoniga qushni qo'ndirmas" degan maqol Boyo'g'lini hafa qilganining sabablari to'g'risida o'ylab ko'rilsa, noo'rin ishlatilgan haq gap foyda o'rniga zarar keltirishi mumkinligi ma'lum bo'ladiki, Gulxaniy asarining ahamiyati ham ayni shu holatni hissiy yo'sinda anglatish, to'ydirishdan iboratdir.

Kardonning Boyqushga qarata aytgan bo'yi yetgan qizning onasi bilan gap talashishi xususidagi to'g'ri gapning nafsoniyatiga tegishi, darg'azab qilganligi tasviri Kardon shaxsini tavsiflashga asos bo'ladi.

Kardonning gapidan Boyo'g'lining hamiyati zarar yegan ota sifatida achchiqlanishi esa uning shaxsiga xos xususiyatlarini baholash imkonini beradi. Asarda odamning vaziyatga - suhbatdoshning farosatiga qarab o'zgarib turadigan mavjudot ekanligi Ko'rqushga umidvor qiluvchi gapni aytgan Boyo'g'li Kardonni noumid qilganligi tasvirlangan o'rinlarda yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Buni Kardonning: "U "tokcha" dedi, biz "mo'ri" dedik, jo'nay berdik", "qudo bo'ldik, judo bo'ldik" degan so'zga yo'qmiz" - degan mulohazalaridan anglab yetish mumkin. Ko'rqushning: "Farg'ona mulkida chordevor noyob ekanini arz qilib o'tib edik. Agar Movarounnahrda tabiatidin xohlasang har qancha chordevor desang beray, balki xisht devor solayin" - degan so'zlari ustida o'ylab ko'rish o'quvchilarga matn ustida atroflicha fikrlashish imkonini beradi.

"Zarbulmasal "ning majoziy ma'nosi asardagi har bir qush obrazining biror toifaga mansub jonli odamni ifodalash, bir - birini "chiqib" emas, balki "chaqib" olishga tayyor, tili zahar qushlar timsoli Gulxaniy tomonidan ayni insonlarga xos illatlarni aks ettirish maqsadida tasvirlanganligi anglab yetilganidagina asardan chiqariladigan badiiy va hayotiy ma'noning qimmatini yuqori bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jabborova M. HEAVENLY ATTRIBUTES FOUND IN FOLKLORE AND THEIR IMPORTANCE IN EVERYDAY LIFE //Modern Science and Research. – 2024. – T. 3. – №. 10. – C. 159-162.
2. Valiyevna J. M., Atoeyevna O. F. SHODIQL HAMRONING «HOVLIDAGI DARAXT» TIMSOLINIG SHAXS SIFATLARIGA EPITET BOLIB KELISHI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 44. – №. 8. – С. 57-60.
3. Jabborova, M., & Safoyeva, S. (2024). THE IMAGE OF THE SUN IN EPIC WORKS. *Solution of social problems in management and economy*, 3(4), 165-168.
4. Jabborova, M. (2023). THEORETICAL INTERPRETATION OF STUDENTS'ACADEMIC ACHIEVEMENT. *Solution of social problems in management and economy*, 2(12), 36-40.
5. Jabborova, M., & Safoyeva, S. (2024). THE IMAGE OF THE SUN IN EPIC WORKS. *Solution of social problems in management and economy*, 3(4), 165-168.

6. Valiyevna, J. M. (2024). The Artistic Perfection of Cosmic Images in the Works of Yusuf Khos Hajib and Navoi. *Journal of Intellectual Property and Human Rights*, 3(4), 153-158.
7. Jabborova, M. (2024). MUMTOZ SHE'RIYATDA UCHRAYDIGAN OY, YULDUZ, QUYOSH TIMSOLLARINING SHAXS QIYOFASIDA TIMSOLLANISHI. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 3(1), 48-52.
8. SHE'RIYATIDA, M. J. Z., & TIMSOLLARMUSHTARAKLIGI, I. I. V. K. PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS.–2022. *T*, 2(18), 209-211.
9. Eshqulova, G., Musurmonova, M., & Axmedova, D. B. (2022). Boshlang 'ich sinf ona tili darslarida nutqiy ko 'nikmalarni rivojlantiruvchi o 'quv topshiriqlarini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 72-75.
10. Qizi, S. M. A., & Axmedova, D. B. (2022). BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINING BILIM EGALLASHGA DOIR QARASHLARINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK ASARLARINING O 'RNI. *Talqin va tadqiqotlar ilmiy-uslubiy jurnali*, 1(1A), 43-46.
11. Axmedova, D. (2021). СЕМАНТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА СИСТЕМА И МОДЕЛЬ. *COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS*, 1(1).
12. Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гуруҳлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.
13. Akhmedova, D. B. (2020). SET OF SEMANTIC TAGS FOR UZBEK LANGUAGE UNITS: CONSTANTS AND OPERATOR CLASSIFIER. *Theoretical & Applied Science*, (2), 177-179.
14. Bahodirovna, D. A. (2020). SEMANTIC TAG CATEGORY IN CORPUS LINGUISTICS: EXPERIENCE AND ANALYSIS. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(1), 152-160.
15. Bahodirovna, A. D., & Khamidjanovna, A. F. IDEOLOGICAL AND ARTISTIC ASPECTS OF SAHBO LYRICAL HERITAGE. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 235.
16. Sharipova, M., & Azimova, N. (2025). ERTAKLARNING JANRIY BELGILARI VA MOTIVLAR TIZIMI. *Modern Science and Research*, 4(4), 1149-1158.
17. Sharipova, M., & Bakhshulloyeva, S. (2025). THE PLACE OF THE WORK OF ABDULLA ARIPOV IN THE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN LITERATURE. *Modern Science and Research*, 4(1), 388-395.
18. Sharipova, M. B. (2021). XALQ DOSTONLARIDA SOVCHILIK MAROSIMI BADIY IFODASI ("ALPOMISH" DOSTONI MISOLIDA). *Scientific progress*, 2(7), 1120-1124.

19. Baxshilloyevna, S. M. (2024). ARXAİK EPOSNING SUJET STRUKTURASIDA MOTIVLAR TAHLILI. *SAMARALI TA'LIM VA BARQAROR INNOVATSIYALAR JURNALI*, 2(4), 343-349.
20. Шарипова, М. Б., & Ньматуллоева, М. (2024, February). КОМПЛЕКСНАЯ КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ И ЕЕ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL E-CONFERENCE" MODERN TENDENCIES OF DIGITAL EDUCATION AND WAYS OF IMPLEMENTING THEM IN THE EDUCATIONAL PROCESS"*—Brno, Czech (Vol. 1, pp. 18-25).
21. Sharipova, M. (2020). ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ОБРЯДОВ В ЭПОСЕ «АЛПОМИШ». *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 1(1).
22. Мирханова, Г. (2024). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИ. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 3(1), 76-80.
23. Мирханова, Г. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnali*, 1(2), 172-178.
24. Rustamovna, M. G. (2020). Rus tilshunosligida sinonim sozlar oquv lugatlarining tadrijiy rivojlanishi. *Oriental Art and Culture*, (III), 326-329.
25. Rustamovna, M. G. (2024). Linguistic Form of Terms in Explanatory Dictionaries of the Uzbek Language. *Excellencia: International Multi-disciplinary Journal of Education* (2994-9521), 2(6), 589-591.